

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА**

**Факультет міжнародних відносин, політології та соціології
Кафедра політології**

ПОЛІТИЧНА ФУНКЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ

**Методичні рекомендації до практичних занять для здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальність – 052 Політологія
(електронне видання)**

Одеса

2023

УДК 316.334.3(072)

П 504

Укладач: к.політ.н., **Михайло ШАБАНОВ** – доцент кафедри політології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Рецензенти:

ПЕХНІК Алевтіна – к.політ.н., доцент кафедри суспільних комунікацій та регіональних студій Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

МАЙСТРЕНКО Юлія - кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова

*Рекомендовано Вченою радою факультету міжнародних відносин, політології та соціології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
(Протокол № 1 від 30 серпня 2023 р.)*

Політична функція соціальної структури. [Електронний ресурс] : електрон. метод. рекомендації до практичних занять з курсу «Політична функція соціальної структури» для студ. першого (бакалавр) рівня вищої освіти / уклад. М,О, Шабанов. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2023. – 37 с.

Методичні рекомендації підготовлено з метою надання допомоги бакалаврам у вивченні та розумінні змісту процесу структурування суспільства, виокремлення основних політичних функцій соціальних суб'єктів, з'ясування фундаментальних засад політичної взаємодії, політичного контролю, політичної мобільності та соціалізації. Методична розробка містить тематику лекційних, тематику практичних занять, завдання для самостійної роботи, короткий термінологічний словник, перелік питань до іспиту та список рекомендованої літератури

УДК 316.334.3(072)

© Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ.....	6
ТЕМИ РЕФЕРАТІВ, ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ДОПОВІДЕЙ.....	25
ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ	27
РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА.....	34
ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК.....	40

ВСТУП

Сучасні соціальні аспекти у формуванні політичних взаємодій залишаються базовим системним компонентом. Для того, щоб віднайти внутрішні передумови політичного процесу та владних взаємодій необхідно звернутись до двох базових феноменів, а саме «соціальна структура» та «політична функція». Кожен соціальний суб'єкт виконує власне особливі політичні функції, більшість з них виводять на новий рівень групові та класові інтеракції, формують фундаментальну інституційну політичну базу.

Метою спецкурсу є вивчення студентами теоретичних та методологічних засад дослідження соціальної структури суспільства та політики. В рамках цього можна зазначити й **основні завдання спецкурсу:**

- ознайомити студентів з методологією аналізу соціальної структури суспільства, разом з основними теоретичними поглядами на її природу та сутність, а також з місцем цієї дисципліни в системі соціальних, політичних та інших гуманітарних наук;

- сформулювати цілісне уявлення про роль та місце основних елементів соціальної структури в процесі функціонування та розвитку суспільства.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувачі мають **знати:**

- що таке соціальна структура суспільства, які її складові елементи;
- сутність соціальної стратифікації і причини існування різних типів стратифікаційних систем, а також різноманітні підходи до проблеми соціальної стратифікації в політичному процесі;
- сутність соціальної мобільності, її причини, наслідки, зв'язок із стратифікацією;

- зміст понять «соціальний статус», «соціальна роль», «клас», «інтеграція», «дезінтеграція», «ідентифікація»;

здобувачі мають *вміти*:

визначити тип суспільства у державі, його мобільність і маргінальність;

- визначити тип соціальної структури конкретної держави;

- визначити характеристики суспільної дійсності;

- визначити функції соціальних інститутів, організацій в конкретній державі;

- класифікувати і визначити тип конкретного об'єднання та його місце в соціальній структурі держави;

- встановлювати соціальні статуси індивідів

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Змістовний модуль 1. Предмет дисципліни. Зовнішня і внутрішня соціальна структура і політика.

Тема 1. Соціальна структура суспільства і політика: предмет спецкурсу

План

- 1. Зміст предметної галузі спецкурсу. Основні категорії спецкурсу.*
- 2. Соціальна структура суспільства як його об'єктивно існуюча характеристика, як джерело і наслідок політики та як учбова дисципліна*
- 3. Соціальна структура суспільства, як це сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих між собою соціальних груп, спільностей та інститутів*
- 4. Перспективи розвитку предметної сфери курсу, його міжпредметні зв'язки.*

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Зміст предметної галузі спецкурсу, його ключові, специфічні й приватно-наукові категорії і поняття, принципи, методи, основні закони й функції.

Соціальна структура суспільства як його об'єктивно існуюча характеристика, як джерело і наслідок політики та як учбова дисципліна. Соціальна структура суспільства, як це сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих між собою соціальних груп, спільностей та інститутів, пов'язаних між собою відносно сталими відносинами.

Структура навчального спецкурсу та його зв'язок із іншими галузями політології. Перспективи розвитку предметної сфери курсу, його міжпредметні зв'язки.

Реферати

- 1. Концептуальні засади розгляду предмету спецкурсу «Політична функція соціальної структури»*
- 2. Методологічні особливості розгляду «політичних функцій» «соціальної структури»*
- 3. Предметні зв'язки спецкурсу «Політична функція соціальної структури»*
- 4. Перспективні та прогностичні бачення розвитку предметної області спецкурсу*

Питання до самоперевірки

1. Назвіть основні концептуальні та фундаментальні елементи у вимірі аналітичного поля «Політичної функції соціальної структури»
2. Які дослідницькі методи на Ваш погляд слід використовувати у спецкурсі «Політична функція соціальної структури»
3. Які наукові категорії з предметної області спецкурсу Ви можете назвати? Яке генетичне походження вони мають?
4. Які перспективи у дослідницькій роботі в масштабах даного спецкурсу Ви можете окреслити і чому?

Тема 2. Соціальна структура суспільства як чинник політики

План

1. Сутність соціальної структури. Загальна характеристика її компонентів
2. Вплив характеру влади на зміст компонентів соціальної структури
3. Соціальна стратифікація й політична диференціація. Політичні партії та рухи як наслідок соціальної й політичної диференціації.
4. Базові політичні функції компонентів соціальної структури

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Сутність соціальної структури. Загальна характеристика її компонентів, логіка їх зв'язку у складі цілого. Вплив характеру влади на зміст компонентів соціальної структури. Класифікація типів структури та їх ієрархія. Диференціація населення як соціальне явище та його головні наслідки й причини. Державні й громадські інститути як чинники диференціації.

Соціальна стратифікація й політична диференціація. Політичні партії та рухи як наслідок соціальної й політичної диференціації.

Обсяг і зміст понять соціальної інтеграції і дезінтеграції в політичних процесах, які відбуваються в Україні. Органічний зв'язок дезінтеграційних та інтеграційних процесів із економічними й соціальними інтересами груп, спільностей суспільства. Намагання номенклатури та деяких авантюристів стати власниками виробництва, енергоносіїв та нерухомості держави.

Здобувачі визначають політичну сутність і функцію соціальної структури. Наголошують на існуванні політичних механізмів та процедури впливу на процеси формування структури. Механізми зворотнього впливу та діяльність інститутів політичної влади подаються як визначальні детермінанти.

Реферати

1. *Соціальна структура та її основні аналітичні виміри*

2. Роль влади та еліт у соціально – політичній диференціації

3. Державні й громадські інститути як чинники соціально – політичної диференціації.

4. Сучасні політичні функції соціальної структури

Питання до самоперевірки

1. Надайте розгорнуте визначення термінам «соціальна структура» та «політична функція»

2. Назвіть історичні етапи у формуванні соціальної структури.

3. Охарактеризуйте компоненти соціальної структури та їх базовий політичний функціонал.

4. Які ролі відіграє держава у соціально – політичному структуруванні?

Тема 3. Зовнішня соціальна структура як умова і наслідок політичного процесу.

План

1. Зовнішня соціальна структура та її основні структурні елементи.

2. Політичний процес як відображення функціонування зовнішньої соціальної структури суспільства

3. Вплив зовнішньої соціальної структури суспільства на функціонування державних інститутів політичного управління.

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Поняття зовнішньої соціальної структури. Зв'язок зовнішньої соціальної структури із суспільним розподілом праці. Соціально – політичні відносини,

які детерміновані зовнішньою соціальною структурою. Базові компоненти зовнішньої соціальної структури. Роль соціальних рухів, профспілок, культурних, релігійних та комерційних об'єднань у формуванні зовнішньої соціальної структури.

Індустріальний, аграрний, торгівельний, фінансовий, науковий та інші сегменти зовнішньої соціальної структури, їх вплив на політику.

Взаємозв'язок зовнішньої соціальної структури України з функціонуванням державних інститутів політичного управління.

Реферати

- 1. Основні елементи зовнішньої соціальної структури (суспільні рухи, профспілки, суспільні, культурні та релігійні організації, бізнес – структури)*
- 2. Суспільні рухи та їх вплив на політичні процеси*
- 3. Сучасні профспілки у середовищі соціально – політичної боротьби.*
- 4. Вплив на політичний процес різноманітних сегментів соціальної структури*

Питання до самоперевірки

1. Що таке зовнішня соціальна структура?
2. Як зовнішня соціальна структура впливає на політичний процес?
3. Як політичний процес трансформує зовнішню соціальну структура суспільства?
4. Як конкретні елементи соціальної структури поведуть себе в різних політичних процесах?
5. Опишіть механізми функціонування зовнішньої соціальної структури в громадянському суспільстві і в державі.

Тема 4. Внутрішня соціальна структура як умова і наслідок політики.

План

- 1. Внутрішня соціальна структура та її основні елементи (істеблішмент, державна бюрократія, лобі, сегменти креативного класу)*
- 2. Політичний процес як дзеркало функціонування внутрішньої соціальної структури суспільства.*
- 3. Вплив внутрішньої соціальної структури суспільства на функціонування державних інститутів політичного управління.*

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Поняття внутрішньої соціальної структури суспільства або держави. Взаємозв'язок внутрішньої і зовнішньої соціальної структури в політичному процесі. Походження і сутність держави. Позакласовий, класовий та загальноцивілізаційний підходи до аналізу сутності, походження і призначення держави. Основні ознаки і функції держави. Історичний розвиток української держави.

Горизонтальна складова внутрішньої соціальної структури. Здобувачі звертають увагу на станові, кастові групи й політика. Соціальні групи за статусом влади в політичній системі держави, їх участь в політиці.

Вертикальна складова внутрішньої соціальної структури як основа статусних відносин. Здобувач звертає увагу на загальну логіку побудови соціально – статусної та політичної ієрархії.

Реферати

- 1. Ключові елементи внутрішньої соціальної структури.*

2. Механізми впливу внутрішньої соціальної структури на політичний процес

3. Зворотній вплив політичного процесу на характер внутрішньої соціальної структури.

4. Характер внутрішньої соціальної структури і хронополітика

Питання до самоперевірки

1. Що таке внутрішня соціальна структура?

2. Як внутрішня соціальна структура впливає на політичний процес?

3. Як політичний процес трансформує внутрішню соціальну структуру суспільства?

4. Опишіть механізм функціонування внутрішньої структури в громадянському суспільстві і в державі.

Тема 5. Соціальний інститут та організація як система статусів, ролей

План

1. Поняття, ознаки та функції соціальних інститутів. Типологія соціальних інститутів: їх зв'язок і вплив на політичні відносини.

2. Політичний інститут - ознаки та основні функції.

3. Соціальна група як елемент соціального інституту: визначення, різновиди соціальних груп та групова динаміка.

4. Соціальна організація: поняття, ознаки та типологія.

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Соціальні статуси і ролі в політичному процесі. Специфіка політичних статусів та ролей, різноманітність їх прояву.

Типологія соціальних інститутів: їх зв'язок і вплив на політичні відносини. Місце і значення політичних інститутів у системі соціальних інституцій суспільства. Особливості та функції соціально-політичних інститутів. Різновиди соціально-політичних інститутів. Емпіричні дослідження політичних інститутів.

Соціальна група як елемент соціального інституту. Прояв інститутів та організацій на різних рівнях соціальної структури, їх залежність від її характеру.

Теми рефератів

1. Соціальні статуси та ролі в політичному процесі.
2. Типологія соціальних інститутів: їх зв'язок і вплив на політичні відносини.
3. Власність, класи та політичний процес.

Питання до самоперевірки

1. Визначте поняття «статус», «роль», «інститут», соціальний інститут, «політичний інститут», «соціальна група», «соціальний клас», «соціальна організація»
2. Які соціальні групи в суспільстві виконують функції латентних?
3. Як, на Вашу думку, залежить характер соціальних інститутів від соціальної структури?

4. Як Ви вважаєте, які функції виконують соціальні інститути в політичному житті?

Змістовний модуль 2. Соціальна і політична стратифікація та їх вплив на політичні процеси

Тема 6. Соціальна стратифікація як показник політичної нерівності.

План

1. *Концепції соціальної нерівності та їх різновиди: функціоналізму, багатства-престижу-влади, класу як репутації, соціальної дії.*
2. *Підходи до проблеми соціальної стратифікації в політичному процесі: само оцінюючий, «оцінки-репутації», «об'єктивний».*
3. *Відносини власності і влади та виникнення статусних відносин.*
4. *Політологічна інтерпретація полісоціальності суб'єктів в соціальній структурі.*

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Концепції соціальної нерівності та їх різновиди: функціоналізму, конфлікту, багатства-престижу-влади, класу як репутації, соціальної дії. Різноманітні підходи до проблеми соціальної стратифікації в політичному процесі: само оцінюючий, «оцінки-репутації», «об'єктивний».

Відносини власності і влади та виникнення статусних відносин. Соціальний статус як умова і наслідок функціонування поняття «соціальна структура», його обсяг і зміст.

Субсоціальна структура суспільства як цензова організація.

Метасоціальна структура суспільства як його модус на організація.

Політологічна інтерпретація полісоціальності суб'єктів в соціальній структурі: консенсіалізм і дісенсіалізм.

Питання до самоперевірки

1. Соціальна нерівність та її базові причини у сучасному суспільстві та спектрі політичних відносин
2. Концепції соціальної та політичної стратифікації
3. Природа статусних відносин та політичний процес

Реферати

1. *Методологія функціоналізму у розгляді соціальної та політичної нерівності*
2. *Репутаційний підхід до соціальної та політичної нерівності*
3. *Феномен стратифікації суспільства та її основні концепції*
4. *Політична роль статусно – рольового поділу суспільства*

Тема 7. Концепції соціальної і політичної мобільності.

План

1. *Соціальна мобільність: причини, умови, наслідки*
2. *Основні концепції соціальної мобільності. П. О. Сорокін.*
3. *Феномен політичної мобільності в межах соціальної структури*

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Соціальна мобільність: причини, умови, наслідки, зв'язок із стратифікацією. Вертикальна і горизонтальна мобільність, індивідуальна і групова, їх детермінанти.

Політична мобільність: причини, умови, наслідки. Інтергенераційні та інтрагенераційні типи мобільності, характеристики їх прояву в політичному просторі. Форми політичної участі та типи політичного статусу особи. Зростання значення участі людини у політичному житті. Політична

поведінка особи (активність, пасивність, індиферентність, екстремізм). Конформізм і нонконформізм, колективізм і індивідуалізм. Складові та формотворчі чинники політичної поведінки. Фактори політичної поведінки: ментальні, соціально-психологічні, політичні, економічні, ситуаційні.

Реферати

- 1. Соціальна мобільність та політичний процес.*
- 2. Основні концепції соціальної мобільності*
- 3. Політична мобільність та її різновиди*
- 4. Політична мобільність та її особливості у сучасній Україні*

Питання до самоперевірки

1. В чому полягає сутність соціальної нерівності.
2. Які різновиди вертикальної мобільності?
3. Яка методологія застосовується при дослідженні проявів соціальної та політичної мобільності?
4. Назвіть закономірності переміщення у політичній ієрархії на сучасному етапі?
5. Чим відрізняється організована мобільність від структурної мобільності?

Тема 8. Співвідношення станів соціальної стратифікації та політичний порядок

План

- 1. Феномен соціального контролю та його функціональні особливості.*
- 2. Суб'єкти політичного контролю. Рівні політичного контролю.*
- 3. Політичний контроль складного внутрішнього політичного простору. Мікрополітика, політична взаємодія, лідерство та керування у політичних організаціях. Адміністративний контроль*
- 4. Демократичний та авторитарний політичний контроль. Основні механізми.*

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Статусна, цензова й модусна організація простору існування людини як намагання проаналізувати соціальну структуру суспільства. Політичний контроль складного внутрішнього політичного простору.

Нерівномірний розподіл ресурсів між різними сегментами внутрішньополітичного простору. Явища стратифікації, рестратифікації і дестратифікації та емпіричне існування форм політичної влади: керівництва, контролю, управління, організації. Явище політичного контролю та його прояви. Феномен соціального контролю та його функціональні особливості. Суб'єкти політичного контролю. Рівні політичного контролю.

Реферати

1. *Феномен соціального та політичного контролю*
2. *Концепція соціального контролю Пітера Бергера та її політична специфіка*
3. *Механізми політичного контролю та аудиту.*
4. *Політичний контроль у різних суспільствах та режимах*

Питання до самоперевірки

1. Перелічіть основні концепції соціального контролю.
2. Назвіть основні механізми соціального та політичного контролю.
3. Від яких факторів залежить посилення або послаблення соціального (політичного) контролю?
4. Чи наділені контролюючими функціями ідеологічні системи?
5. Що таке внутрішньопартійний контроль?

Тема 9. Соціальна структура як простір політичного існування.

План

- 1. Соціальна структура як простір і час існування людини в політичному процесі.*
- 2. Рівні прояву, структура та функції соціального та політичного простору.*
- 3. Політичний простір та його типологія.*
- 4. Стихійні та символічні аспекти політичного простору. Актори політичного простору. Типи ієрархізації суб'єктів політичного простору*

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Здобувачі звертають увагу на феномені соціальної структури як простору і часу існування людини в політичному процесі. Взаємодія з одним та з природою суб'єктів економіко-політичної, соціально-культурної і духовної діяльності.

Емпірична ідентифікація, розподіл і ототожнення людей за їх належністю до конкретних категорій соціальної структури.

Емпірична ідентифікація, розподіл і ототожнення людей за їх соціально-культурними характеристиками.

Ідентифікація членів суспільства за станом їх духовної організації і моральної свідомості.

Рівні прояву, структура та функції політичного простору. Політичний простір та його типологія. Політичне життя. Феномен «політичного простору». «Поле політики» та його топологія (П. Бурд'є). Стратифікація політичного простору. Стихійні та символічні аспекти політичного простору.

Актори політичного простору. Типи ієрархізації суб'єктів політичного простору. Соціальні нерівності у політичному просторі.

Реферати

1. *Феномен соціального простору та його політичні складові*
2. *«Поле політики» та його топологія (П. Бурд'є).*
3. *Сенсові та символічні аспекти політичного простору*
4. *Соціальні нерівності у політичному просторі.*

Питання до самоперевірки

1. Що таке соціальний простір? Як він формується?
2. Що таке політичний простір? Як він формується?
3. Визначте основні типи політичного простору?
4. Назвіть основні ресурси політичного простору?

Тема 10. Конфлікт як складне соціально-політичне явище

План

1. *Конфлікт як феномен у соціальній структурі*
2. *Межі соціального конфлікту та політичний процес*
3. *Політичний конфлікт та його основні різновиди*
4. *Причини та наслідки політичних криз.*

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Конфлікт як прояв протиріч в межах соціальної структури. Природа соціального конфлікту. Різновиди соціальних конфліктів. Теорія «соціальних ролей» (теорія інтераціоналізму). Груповий егоїзм. Групові Конфлікти. Динаміка конфлікту.

Процес управління конфліктами: внутрішній і зовнішній аспект. Методи, засоби та форми розв'язання конфлікту. Політичний конфлікт. Різновиди політичного конфлікту, їх природа та функціональна спрямованість. Горизонтальний вид політичних конфліктів: мета, причини, сутність. Вертикальний вид політичних конфліктів: сутність двох підвидів. Причини виникнення режимних конфліктів. Об'єктивні та суб'єктивні фактори нівелювання базових потреб людини. Конфлікт цінностей. Конфлікт інтересів. Конфлікт ідентифікації. Конфлікт політичних культур.

Реферати

- 1. Теорії соціального конфлікту – основні положення та відмінності*
- 2. Феномен конфлікту у сучасному суспільстві та його політичні наслідки*
- 3. Політичний конфлікт: сутність, різновиди та особливості подолання*
- 4. Політична криза – передумови та специфіка*

Питання до самоперевірки

1. Дайте визначення основних структурних елементів соціального конфлікту
2. Яким є середовище формування соціального конфлікту.
3. Проаналізуйте конструктивну і деструктивну функції соціального конфлікту у політичній площині.
4. Які компоненти політичного конфлікту можуть бути вдало трансформовані для його подолання?

Тема 11. Соціальна ідентифікація й політика.

План

1. Соціальна ідентифікація та її політична сутність
2. Індивідуальний й груповий рівні ідентифікації, їх значення для політичного процесу.
3. Моделі соціальної та політичної ідентифікації та їх реалізація на громадському та державних рівнях.
4. Партійні системи ідентифікації та сучасна соціальна структура.

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Соціальна ідентифікація та її політична сутність. Індивідуальний й груповий рівні ідентифікації, їх значення для політичного процесу.

Моделі соціальної та політичної ідентифікації та їх реалізація на громадському та державних рівнях. Емоційне номінально-групове й реально-групове ототожнення.

Партійні системи ідентифікації та соціальна структура. Сучасні базові політичні функції соціальної ідентифікації. Трансформаційні зміни та коректування політичної ідентичності. Вихідний момент політичної самосвідомості людини - її політична само-ідентифікація, що може бути визначена як процес ототожнення себе з певним політичним суб'єктом, з його ідеологією чи символами або уподібнення йому.

По суті, це процес формування уявлення про себе як, наприклад, члена, прихильника або противника певної політичної партії чи руху, як опонента їх лідера, уявлення про власний статус у структурі певного політичного інституту (держави або партійної чи виборчої системи), уявлення про специфіку власної участі у політичних процесах у селі, місті, районі, області, регіоні, на теренах окремої частини світу чи планети, усвідомлення власної прихильності чи антипатії до певних політичних ідеологій, цінностей, норм,

традицій, звичаїв, символів - таких, як прапор, герб, гімн, елементи одягу, жести тощо.

Реферати

- 1. Феномен соціальної та політичної ідентифікації*
- 2. Ознаки та рівні соціальної ідентичності, їх політичний функціонал*
- 3. Основні моделі соціальної та політичної ідентичності.*
- 4. Політико – партійна та ідеологічна ідентифікація*

Питання до самоперевірки

1. Як розподілені значення категорій «соціальна ідентичність» та «соціальна ідентифікація»
2. Який особливий функціонал несе в собі феномен політичної ідентичності?
3. Назвіть та охарактеризуйте основні моделі соціальної та політичної ідентичності?
4. Які механізми політичної ідентифікації є найбільш ефективними на Вашу думку?

Тема 12. Стратифікаційні моделі структури українського суспільства.

План

- 1. Історичні підвалини диференціації в українському суспільстві та її специфіка*
- 2. Зміст соціально-політичних відносин в межах сучасного українського суспільства*
- 3. Соціальні класи та страти, їх політичні функції в сучасній Україні*
- 4. Трансформаційні специфіки політичних функцій компонентів українського суспільства.*

Методичні рекомендації до вивчення теми.

Здобувачам рекомендується розпочати ознайомлення з темою заняття з наступних аспектів:

Традиційні й стратифікаційні моделі, їх єдність та відзнака. Принципові підвалини побудови моделей різного типу та їх політична необхідність.

Характеристика п'яти, семи та дев'ятирівневої стратифікаційних моделей, що використовуються в вітчизняній політології. Характеристика методів: «самооціночного», «оцінки репутації», «об'єктивного підходу». Зміст соціально-політичних відносин в межах сучасного українського суспільства. Зовнішня та внутрішня структури сучасного українського соціуму. Системні якості та принципові ознаки складових соціальної структури сучасної України. Трансформаційні специфіки політичних функцій компонентів суспільства.

Реферати

- 1. Соціальна стратифікація і класова структура українського суспільства*
- 2. Середній клас та його політична роль в Україні*
- 3. Еліта та її політична роль в Україні на сучасному етапі*
- 4. Трансформації в структурі українського суспільства у 2014 – 2023 рр. та їх вплив на політичний процес*

Питання до самоперевірки

1. Які фундаментальні особливості закладено у формування структури українського суспільства?
2. Які політичні функції виконують основні компоненти структури українського соціуму?
3. Які політичні статуси та ролі розподіляються між основними суб'єктами соціально – політичної й економічної взаємодії?

4. Назвіть ефективні механізми впливу на конституювання політичної структури суспільства в Україні?

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ, ПОВІДОМЛЕНЬ ТА ДОПОВІДЕЙ

1. Соціальна структура та інститути політичної влади
2. Соціальна структура: концепції, виміри та типологія
3. Сучасні концепції «соціального конфлікту»
4. Макс Вебер: класичний етап становлення соціології нерівності
5. Суспільні класи та політика
6. Концепція класу як репутації.
7. Специфіка прояву в політиці соціальних груп
8. Соціальні статуси в соціальній структурі та їх функції в політиці
9. Соціальні ролі в соціальній структурі та їх функції в політиці
10. Політична диференціація на рівні громадянського суспільства
11. Диференціація як населення як соціальне явище
12. Політична диференціація на державному рівні
13. Різноманітність підходів до проблеми соціальної стратифікації в політиці.
14. Соціальна стратифікація та життєдіяльність
15. Взаємодія суб'єктів економіко-політичної діяльності
16. Взаємодія за соціально-культурними характеристиками
17. Соціальна інтеграція в суспільстві і політичний процес
18. Соціальна дезінтеграція її значення для політичних процесів в суспільстві.
19. Соціальна ідентифікація як компонент політичного процесу.

20. Різноманітність теорій соціальної стратифікації
21. Соціальна мобільність як детермінанта політичного життя
22. Нові соціальні класи у боротьбі за політичну владу
23. Феномен політичної маргіальності та його системні риси
24. Прекаріат як феномен та суб'єкт політичних процесів в сучасному суспільстві.

25. Зміни соціальної та політичної революцій для соціальної структури
25. Політичний статус та особливості його набуття в сучасному суспільстві.

26. Детермінанти соціальної та політичної конкуренції в суспільстві
27. Місто у системі соціально – політичних інтеракцій
28. Історичні етапи у формуванні політичної структури суспільства.
29. Громадська думка та базові аспекти соціальної комунікації
30. Держава як соціально – політичний феномен у відтворенні статусної організації

ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ

(у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

У вивченні навчальної дисципліни застосовано три види контролю : *поточний, періодичний та підсумковий.*

Поточний контроль проводиться під час лекцій, семінарських занять, а також виконуючи окремі самостійні (індивідуальні) завдання.

Періодичний - перевірка самостійно підготовленого конспекту, реферату з вивченої літератури, співбесіда, письмова контрольна робота.

Підсумковий контроль складається з результатів поточного та періодичного контролю та проводиться у формі іспиту.

Підсумковою формою контролю для студентів, які не виконали програму курсу з будь-яких причин, є іспит за окремим переліком питань.

Критерії оцінювання знань здобувача

Оцінка «відмінно» ставиться у випадку:

здобувач вільно володіє визначеними програмою, знаннями й уміннями; здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою різних методів наукового аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями; правильно і в достатній кількості добирає необхідні для повноти аналізу відповіді факти; доброю мовою висловлює власне ставлення до навчального матеріалу; відповідь чітка, логічна та завершена.

Оцінка «добре» ставиться у випадку:

здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому обов'язкову літературу; але при відповіді на деякі питання не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації зустрічаються окремі неточності; мова добра.

Оцінка «задовільно» ставиться у випадку:

здобувач володіє навчальним матеріалом не повністю або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдань; але має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого та під час виявлення причинно наслідкових зв'язків і формулювання висновків. Мова спрощена.

Оцінка «незадовільно» з можливістю повторного складання ставиться у випадку:

Здобувач володіє матеріалом поверхово й фрагментарно, без аргументації та обґрунтування; безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не чітко розуміє зміст основних понять; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; узагальнення, формулювати висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки. Відсутні сформовані уміння та навички. Мова занадто спрощена.

Оцінка «незадовільно» з обов'язковим повторним вивченням дисципліни ставиться в разі:

незнання здобувачем головного навчального матеріалу, відсутності будь-якої логіки викладу, не володіє основними поняттями навчальної дисципліни та необхідними для виконання завдань уміннями.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний та періодичний контроль		Підсумковий контроль (іспит)	Сума балів
Змістовий модуль 1	Змістовий модуль 2		
35	25	40	100

Теми практичних занять	Кількість балів за вид роботи	Разом балів
Тема 1. Соціальна структура суспільства і політика: предмет спецкурсу	0 – 5 (опитування, участь у дискусії)	0 – 5
Тема 2. Соціальна структура суспільства як чинник політики	0 – 5 (Реферативна робота, есе, опитування, участь у дискусії)	0 – 5
Тема 3. Зовнішня соціальна структура як умова і наслідок політичного процесу.	0 – 5 (Реферативна робота, опитування)	0 – 5
Тема 4. Внутрішня соціальна структура як умова і наслідок політики.	0 – 5 (Реферативна робота, опитування, участь у дискусії)	0 – 5
Тема 5. Соціальний інститут та організація як система статусів, ролей	0 – 5 (Реферативна робота, опитування, участь у дискусії)	0 – 5

Тема 6. Соціальна стратифікація як показник політичної нерівності.	0 –5 (Реферативна робота, есе, опитування, участь у дискусії)	0 – 5
Тема 7. Концепції соціальної і політичної мобільності.	0 –5 (Реферативна робота, есе, опитування, участь у дискусії)	0 – 5
Тема 8. Співвідношення станів соціальної стратифікації та політичний порядок	0 –5 (Реферативна робота, есе, опитування, участь у дискусії)	0 – 5
Тема 9. Соціальна структура як простір політичного існування.	0 –5 (Реферативна робота, есе, опитування, участь у дискусії)	0 – 5
Тема 10. Конфлікт як складне соціально-політичне явище	0 –5 (Реферативна робота, есе, опитування, участь у дискусії)	0 – 5
Тема 11. Соціальна ідентифікація й політика.	0 –5 (Реферативна робота, есе, опитування, участь у дискусії)	0 – 5
Тема 12. Стратифікаційні моделі структури українського суспільства.	0 –5 (Реферативна робота, есе, опитування, участь у дискусії)	0 – 5
	Всього за практичні заняття	60
	Підсумкове оцінювання	40
	Всього	100

Питання для підсумкового контролю

1. Зміст предметної галузі спецкурсу, його ключові, специфічні й приватно-наукові категорії і поняття, методи, основні закони й функції

2. Структура спецкурсу та його зв'язок з іншими галузями політології.
3. Сутність соціальної структури та їх значення для політики.
4. Зовнішня соціальна структура як умова і наслідок політичного процесу.
5. Внутрішня соціальна структура суспільства: сутність, специфіка, функції.
6. Горизонтальна складова внутрішньої соціальної структури суспільства.
7. Вертикальна складова внутрішньої соціальної структури суспільства: сутність та специфіка прояву.
8. Логіка єдності вертикальної і горизонтальної складових соціальної структури в складі цілого.
9. Поняття, ознаки та функції соціальних інститутів. Типологія соціальних інститутів: їх зв'язок і вплив на політичні відносини.
10. Політичний інститут - ознаки та основні функції.
11. Соціальна група як елемент соціального інституту: визначення, різновиди соціальних груп та групова динаміка.
12. Соціальні статуси в соціальній структурі і їх функції в політиці.
13. Соціальні ролі в соціальній структурі та їх функції в політиці.
14. Суспільні класи та політика.
15. Латентна соціальна структура України та політика.
16. Специфіка прояву в політиці соціальних класів та латентних груп.

17. Соціальна структура суспільства та соціальна нерівність
18. Соціальна стратифікація і політична життєдіяльність
19. Моделі соціальної стратифікації, вимірювання стратифікації.
20. Стратифікаційні дослідження: одномірна та багатомірна стратифікація.
21. Різноманітність теорій до проблеми соціальної стратифікації
22. Соціальна мобільність як детермінанта політичного життя.
23. Основні форми соціальної мобільності. Об'єм та дистанція мобільності.
24. Інтергенераційний та інтрагенераційний типи мобільності, характеристика їх прояву в політичному просторі.
25. Політична мобільність: специфіка переміщення у політичній ієрархії
26. Вплив на політику процесів соціальної стратифікації, рестратифікації та дестратифікації.
27. Співвідношення станів стратифікації, рестратифікації та дестратифікації
28. Простір існування людини та полісоціальність його вимірів.
29. Політичний простір: характеристика та основні компоненти
- 30.. Залежність характеру соціальної структури суспільства від типів взаємодії її компонентів в політичному процесі.
31. Власність, класи та політичний процес

32. Відносини власності і влади та виникнення статусних відносин
33. Соціальна та політична диференціація в суспільстві: причини, наслідки, специфіка
34. Політична диференціація на рівні громадянського суспільства
35. Політична диференціація на державному рівні
36. Горизонтальна, вертикальна та просторова диференціація
37. Політичний_конфлікт: сутність, різновиди та особливості_подолання
38. Конфлікт як феномен у соціальній структурі
39. Межі соціального конфлікту та політичний процес
40. Особливості політичного контролю в Україні
41. Соціальна інтеграція в суспільстві і політичний процес.
42. Соціальна дезінтеграція: її значення для політичних процесів в суспільстві.
44. Процеси політичної інтеграції в Україні та їх політичні наслідки
45. Ідентифікація як соціальний феномен.
46. Соціальна ідентифікація як компонент політичного процесу.
47. Фактори зміни політичної ідентифікації в умовах сучасності
48. Моделі політичної ідентифікації на індивідуальному, груповому та соцієнтальному рівнях
49. Соціально-класова структура сучасного українського суспільства

50. Стратифікаційні моделі структури населення України у політичному вимірі.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1.Александрова О.С. Середній клас як фактор забезпечення стабільності в сучасній Україні. *Гілея. Наук. вісник: збірник наук. праць*. К., 2011. Вип. 44 (№2). – С. 350-357.

2. Александрова О.С. Специфіка становлення середнього класу в українському суспільстві. *Гілея. Наук. вісник: збірник наук. праць*. К.: 2011. Вип. 47 (5). С. 277-284

3. Воронянський О. В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі. *Сучасне суспільство*. – 2014. – Вип. 1. – С. 15–28.

4. Головаха Є., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2007–2009–2011. Київ: Ін-т соціології НАНУ, 2012. 119 с

5. Гончарук-Чолач Т. В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018.-250 с.

6. Демчишак Р. Наукові підходи до розуміння сутності поняття «політичний інститут». *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2015 Вип. 27. С. 9 – 14

7. Домаранська А. Соціокультурний вимір соціальної стратифікації українського суспільства. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2015. №2. С. 52–59

8. Зеньков Д.О. Поняття функцій профспілок та їх значення на сучасному етапі ринкових відносин. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. № 8. С. 189 - 192
9. Козьма В. В. Політичні інститути сучасної представницької демократії. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2013. Т. 21, Вип. 23(4). С. 29–33
10. Козловець М. А. Соціальна структура українського суспільства в контексті постсоціалістичних трансформацій. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 4 (35). С.41-57.
11. Конфліктологія : навч. посіб. / А.І. Берлач, В.В. Кондрюкова, В.О. Криволапчук, О.Г. Поліщук; - ОДУВС – вид. 2-ге, доповн. - Одеса : ОДУВС, 2010. – 162 с.
12. Корецька С. О. Соціальна політика України : теорія, методологія, механізми реалізації : монографія / С. О. Корецька. – Донецьк : Юго-Восток, 2010. – 445 с
13. Кузенко У. І. Політична функція сучасної держави: поняття, зміст, структура. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. Вип. 28. Т. 1. С. 23 – 25
14. Куценко О. Соціальні класи: соціологічні інтерпретації та підходи до вивчення. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка*. 2014. №1 (5). С. 68– 74.
15. Макеев С. Соціально-економічна стратифікація в Україні: неадекватні оцінки, хибні пріоритети. *Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг* / За ред. д.ек.н. В.Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2010. – С.119-127

16. Майборода Т. В. Вплив соціальної мобільності на політичну соціалізацію молоді. *Матеріали XLVII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ*, Вінниця, 14 -23 березня 2018 р. 2018. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2018/paper/view/4960>.

17. Одарченко К. Ю. Специфіка горизонтальної та вертикальної партійної комунікації на тлі розбудови політичної партії / К. Ю. Одарченко // *Політичне життя*. - 2016. - № 4. С. 58 - 69

18. Основи політичної соціології. Навчальний посібник / М.А. Безносів, Т.Н. Дублікаш, А.Д. Литовченко та інші. – Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2016. – 252 с.

19. Політична стратифікація суспільства: монографія / В. А. Полторак, Д. В. Прошин, І. А. Єремєєва та ін. / за ред. В. А. Полторака. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля, 2013. – 212 с.

20. Примуш М. Політичні конфлікти та їх типи. *Політичний менеджмент*. 2010. № 1. С. 96 – 104

21. Протести виключно з економічних причин в Україні ніколи не були успішними. *Дзеркало тижня*. 2016. 19 липня

21. Рахманов О.А. Соціальна стратифікація і класова структура суспільства: навчально-методичний комплекс. – К.: КНЕУ, 2011. – 21 с.

22. Рахманов О. Соціальне підґрунтя олігархічної системи в Україні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2017. №3. С. 60–73.

23. Симончук О. Картографування класів: традиції та новації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2010. №4. С. 56–84.

24. Середній клас в Україні: критерії ідентифікації. Позиції експертів, уявлення і самовизначення громадян. Київ: Бібліотека Центру Разумкова, 2014. – 64 с
25. Соціалізація відносин у сфері праці в контексті стійкого розвитку: монографія / [А.М.Колот, О.А.Грیشнова, О.О.Герасименко та ін.] За наук. ред. д-ра екон.наук, проф. А.М.Колота. – К.: КНЕУ, 2010. – 348 с.
26. Соціальна психологія : навч. посіб. для здобувачів ступеня бакалавра / Н. Ю. Волянчук, Г. В. Ложкін, О. В. Винославська, І. О. Блохіна, М. О. Кононець, О. В. Москаленко, О. І. Боковець, Б. В. Андрійцев ; КПІ ім. Ігоря Сікорського. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2019. 254 с.
27. Соціологія: підручник для студентів вищих навч. закладів / В.І. Волович, М.І. Горлач, В.Г. Кремень та інші. – 6-е вид. – Київ: Центр учбової літератури, 2019. – 808 с. 6. Соціологія: навчальний посібник для студентів для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання, що вивчають «Соціологію» / О. В. Горпинич, О. Ю. Клименко, Л. М. Москаленко, М. С. Труш, В. Ф. Ятченко – Київ : ДУТ, 2019. – 235 с.
28. Соціальна конфліктологія: підручник / Л. Й. Гуменюк; Львів. держ. ун-т внутр. справ. – Львів, 2015. – 563 с.
29. Стрюк М.І. Мобільність: системний підхід. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2015. Т. 49. Вип. 5. С. 37–70.
30. Татаревська М. Місце і роль заробітної плати у формуванні середнього класу. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2010. № 4. С. 88-97.
31. Усова Ю.О. Середній клас як соціальна основа громадянського суспільства URL: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Politologia/65786.doc.htm

32. Хоржевська І. М. Методичні рекомендації з дисципліни «Соціальні та політичні конфлікти» для студентів психологів / І. М. Хоржевська, І. П. Лисенкова, І. В. Астремська. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. – 48 с..

33. Шульга М. Збій соціальної матриці : монографія / М. Шульга. – К. : Інститут соціології НАН України, 2018. – 284 с.

34. Bhandari J.S. International migration theory: perspectives across the social sciences. GSTF. International Journal of Law and Social Sciences (IJLSS). – Vol. 1, № 1, Jan 2012. – P. 90–95.

Додаткова

1. Коваліско Н. Соціальна стратифікація: теоретичні та методичні засади дослідження на регіональному рівні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 3. С. 138–139.

2. Куценко О. Чи зберігають значення класові підстави політичної участі. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2006. № 3. С. 92–115.

3. Лисюк Н.Р. Середній клас як активний суб'єкт соціальних трансформацій в Україні. *Український соціум*. 2006. №1(12). С. 65-72.

4. Макеев С. Соціальна мобільність у стратифікованому просторі. Структурні виміри сучасного суспільства: Навчальний посібник / За ред.. С. Макеева. – К.: Вища школа соціології при Інституті соціології НАН України, 2006. – С. 190–208.

5. Рудницька Н. О. Історичні передумови та особливості формування бюрократії в українському суспільстві. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. 2009. Вип. 1. С. 138 - 145.

6. Щегорцова В. М. Наукові підходи до класифікації видів кар'єри державних службовців. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 1 (48). С. 1 - 6

7. Чабанна М. В. Довіра до політичних інститутів: передумови та наслідки для демократії / М. В. Чабанна // *Магістеріум. Політичні студії*. - 2014 - Вип. 58. С. 8 - 14

8. Шевчук П. І. Соціальна політика / П. І. Шевчук. – 2-е вид. – Львів : Світ, 2005. – 399 с.

9. Sowell T. *A Conflict of Visions: Ideological Origins of Political Struggles*.- Basic Books; Revised edition, 2007 - 352 p.

Електронні інформаційні ресурси

1. Сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

2. Сайт Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. URL: <http://www.idss.org.ua/>

3. Сайт Інституту соціології НАН України. URL: <https://i-soc.com.ua/>

4. Сайт Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України. URL: <https://niss.gov.ua/>

5. Сайт Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. URL: <http://www.ipiend.gov.ua>

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Абсентеїзм політичний – це системне та свідоме ухилення виборців від участі у виборах депутатів, голів держав тощо.

Агенти соціалізації — певні особи, які навчають людину культурним нормам і допомагають засвоювати соціальні ролі.

Аномія — це стан суспільства (суспільної системи), який характеризується порушенням або руйнацією (відсутністю) загальноприйнятих цінностей і соціальних норм як універсальних регуляторів поведінки людей.

Група соціальна – це об'єднання людей, які мають спільну значущу соціальну ознаку, що ґрунтується на їхній участі в певній діяльності, пов'язаній системою відносин, які регулюються формальними або неформальними соціальними інститутами.

Інтеграція соціальна – це стан і процес об'єднання в єдине ціле, співіснування раніше розрізнених частин і елементів системи разом, на засадах їхньої взаємозалежності та взаємодоповнюваності, зокрема як процес гармонізації відносин між різними соціальними групами

Інтеграція політична – це об'єднання та «злиття» соціальних груп за цілою низкою ознак, зокрема соціокультурної та мовної спільності.

Клас соціальний – це великі ієрархічні, однорідні, стабільні суспільні групи, об'єднані спільними цінностями, суспільними зв'язками, інтересами, поведінкою, освітою, родом діяльності, рівнем доходів.

Клас політичний - це великі суспільні групи, які мають безпосередню приналежність до владної (політичної) структури, приймають важливі політичні рішення.

Контроль соціальний - це нагляд, здійснюваний цілим колективом (сім'єю, друзями, установами чи спеціальними інститутами) за соціальними діями окремих індивідів. Він допомагає зберігати і передавати нащадкам моральні закони, норми і правила поведінки, традиції і звичаї, які становлять

зміст культури і без яких не можлива практика соціальних відносин, життєдіяльність суспільства.

Контроль політичний – це контроль політичної влади над усіма сферами життя суспільства в цілому і кожної особи зокрема.

Маргінали – це індивіди і групи, які знаходяться за рамками характерних для даного суспільства основних структурних підрозділів або пануючих норм та традицій.

Мобільність соціальна – це зміна статусу (людини або групи) в соціальній структурі суспільства у зв'язку з переходом з однієї соціальної верстви в іншу (вертикальна мобільність) або переміщенням у межах однієї й тієї самої соціальної верстви (горизонтальна мобільність). Виражається у здатності людини швидко й адекватно модифікувати свою діяльність при виникненні нових обставин. У контексті освітньої проблематики позначає переміщення індивідів у соціально-професійній структурі суспільства, пов'язані зі змінами в їхньому освітньому статусі: горизонтальні - зміна роду занять у рамках того самого кваліфікаційного рангу і вертикальні - перехід до більш складних видів занять після проходження чергових щаблів освітніх сходів, а також якість, набуту в процесі навчальної діяльності, яка виражається у здатності легко й швидко пристосовуватися до змін у різних сферах життєдіяльності. Соціально мобільним заведено називати індивіда, який має гнучкість, здатність до змін, вміє оперативно реагувати на виклик часу. Рівень соціальної мобільності залежить від якості здобутої освіти.

Мобільність політична – це соціальні відносини спрямовані на зміну політичного статусу індивіда або групи, набуття положення з широкими можливостями щодо прийняття політичних рішень та їх впровадження.

Мобільність вертикальна – це відносини, які виникають при переміщенні індивіда або соціального об'єкта з одного соціального пласта в інший. В

залежності від напрямку переміщення існує два типи вертикальної мобільності: висхідна і низхідна, тобто соціальний підйом і соціальний спуск. Відповідно до природи стратифікації існують низхідні і висхідні течії економічної, політичної і професійної мобільності, не говорячи вже про інші менш важливі типи. Висхідні течії існують в двох основних формах: проникнення індивіда з нижчого пласта в існуючий більш високий пласт або створення такими індивідами нової групи і проникнення всієї групи у вищий пласт на рівень з уже існуючими групами цього пласта. Відповідно і низхідні течії також мають дві форми: перша полягає в падінні індивіда з більш високої соціальної позиції на більш низьку, не порушуючи при цьому вихідної групи, до якої він належав раніше; інша форма проявляється в деградації соціальної групи в цілому, в зниженні її рангу на фоні інших груп або в порушенні її соціальної єдності.

Мобільність горизонтальна – це перехід індивіда або соціального об'єкта із однієї соціальної групи в іншу, що знаходиться на тому ж рівні.

Простір соціальний - 1) поле соціальної діяльності, що містить сукупність значущих соціальних груп, індивідів, об'єктів у тому чи іншому їх взаємному розташуванні; 2) уявлення індивіда чи групи про своє місце у суспільстві.

Простір політичний – поле політичної діяльності та взаємодії, яке складається з владних та дієвих політичних акторів.

Структура соціальна – це система взаємозв'язаних та взаємодіючих спільнот або побудова суспільства в цілому. Соціальна структура характеризує різні види соціальних спільнот і відносини між ними. Це, зокрема, соціально-демографічні, класові, соціально-етнічні та інші спільноти. Тому ключовим у розумінні соціальної структури суспільства є поняття соціальної спільноти, соціальної групи.

Соціальна структура внутрішня – це вимір соціальної структури, де продукуються невіддані системи соціальних відносин (горизонтальні відносини)

Основними компонентами зовнішньої соціальної структури є трудові колективи, профспілкові організації, соціальні рухи, культурні організації, релігійні конфесії та культурні об'єднання.

Соціальна структура зовнішня - це вимір соціальної структури, де продукуються владні (політичні) системи соціальних відносин (вертикальні відносини). Основними компонентами зовнішньої соціальної структури є істеблішмент (або номенклатура), бюрократичний прошарок на всіх рівнях, партійні структури дотичні до влади та управління, лобістські групи, креативний клас на вищому та середньому рівнях соціальної структури.